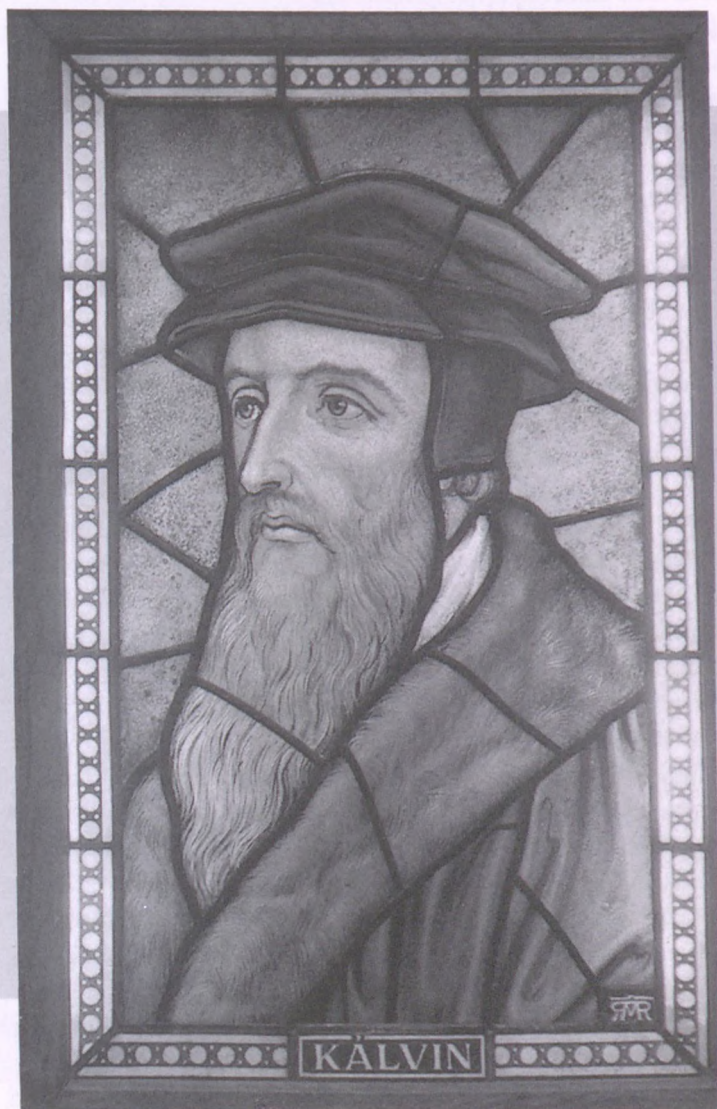


Kálvin János (1509-1564)<sup>1</sup>



<sup>1</sup> A kép forrása a Dunamelléki Egyházkerület *Kálvin hagyománya- Református kulturális örökség a Duna mentén* címmel megrendezett kiállítására a Kálvin-emlékévek kapcsán (2009).

Moldván Edit  
Eszter

# A BIBLIAI TÖRVÉNY SZEREPE KÁLVINNÁL A KÁTÉIRODALOM, AZ INSTITUTIO ÉS A KOMMENTÁR- IRODALOM TÜKRÉBEN

## I. Bevezetés

Amennyiben e tanulmány célja annak feltárása, hogy a törvény hogyan jelenik meg Kálvin János teológiai munkásságában, nézetem szerint célszerűnek mutatkozik a törvény szerepét Kálvin munkái tükrében megvizsgálnunk.

Az előbbieken alapján tehát e témát úgy kívánom megközelíteni, hogy a kálvini művek időbeni születését követve szeretném kimutatni Kálvin törvényről alkotott szemléletét. Ilyen módon elsőként az I. és II. genfi kátéra szeretnék figyelmet fordítani, majd az Institutio, végül pedig a kommentár-irodalom köréből témánk szempontjából, álláspontom szerint legkiemelkedőbbnek ítélt Római levélhez és a Zsidókhöz írt levélhez írt kommentárok tárgyalása következik.

A Tízparancsolat magyarázatának bővebb kifejtése e tanulmány kereteit meghaladná, így e kérdésre csak érintőlegesen térek ki, e munka gerincét azonban a törvény szerepének kálvini teológiában való megjelenése általánosabb vizsgálata képezi.

## II. A törvény megjelenése a kátéirodalomban

### A) Előzmények

Kálvin az egyházi vallásos nevelés legfontosabb feladatának a kátétanítást tekintette. A középkorban nem beszélhetünk kifejezetten kátétanításról, ugyanakkor a keresztyénség első századaiban a felnőtt áttértek, a keresztelest megelőzően vallásos oktatást kaptak, majd a gyermekkeresztség bevezetése után a vallásoktatás ideje a gyermekkor végén és az ifjúkor elején volt.<sup>2</sup>

<sup>2</sup> Patay Lajos: Kálvin János vallásnevelési pedagógiája, Theológiai Tanulmányok (szerk. Csikesz Sándor), 45. szám, Debrecen, 1935. 76-77.

Kálvin a következőképpen szól a vallásoktatásról: „...régén volt bizonyos katekhizmus, hogy általa mindenki megismerhesse a keresztyén vallás alapjait. A katekhizmus a bizonyágtévesnek a formája volt, amelyet keresztyénségük megvallására használtak az emberek. Nevezetesen a gyermekeket tanították a katekhizmusból, hogy bizonyágot tehessenek azok az egyházban hitükről, amit tudni illik a megkeresztelésük alkalmával nem tehettek meg.”<sup>3</sup>

A szülők a gyermekük megkeresztelésekor ígéretet tettek arra nézve, hogy vallásoktatásáról gondoskodni fognak – az Ūri imádság, az Apostoli Hitvallás és a Tízparancsolat megtanítására vonatkozóan –, ami azonban legtöbbször hiányos volt. Jelentős előrelépésként értékelhető a XV. század végén a valdenseknél megjelenő, rövid kérdések formájában megfogalmazott hittételek. A cseh testvérek 1522-ben hasonló jellegű munkát adtak ki.<sup>4</sup>

A kátétanítás tulajdonképpeni megjelenésének azonban a reformáció korát tekinthetjük, s itt le is érkezünk a reformátorok e téren is megnyilvánuló szerepvállalásához.

Luther első kátéját 1529-ben adta ki, Kálvin pedig az első genfi tartózkodása alatt tervezte káté kiadását. Amint a genfi városi tanács a káté bevezetését engedélyezte, Kálvin 1537-ben megjelentette első, francia nyelven írt kátéját, mely „A hitvallás tanítása a genfi egyházban”<sup>5</sup> (*Instruction et Confession de Foi dont on use en l'Église de Geneve*) címet viseli. E kátéhoz kapcsolódóan érdekességként idézhetjük fel a következő történetet. Több évszázadon át elveszettnek hitték e kátét és az 1538-ban készült latin fordítását (*Catechismus Genevensis*) használták, míg 1877-ben a párizsi Nemzeti Könyvtárban megtalálták az eredeti francia genfi káté egyik példányát, melyet először 1878-ban Genfben Albert Rilliet és Théophile Du-four hoztak nyilvánosságra.<sup>6</sup>

Kálvin felismerve azt, hogy az első genfi káté nehézsége miatt kevésbé alkalmas arra, hogy a gyermekek vallástanítását szolgálja, Strasbourgból Genfbe való visszaérkezése után hozzákezdett egy újabb káté megírásához. Kálvin második genfi kátéja párbeszédes formában íródott (a lelkész kérdésére a hallgató válaszol), 1542-ben francia nyelven, 1545-ben latin nyelven jelent meg. Kálvin e második kátét jobbnak tartotta az első genfi káténál, jóllehet halála előtt tett vallomása alapján mindig szerette volna átdolgozni, de sohasem volt rá ideje.<sup>7</sup> Doumergue közli, hogy Kálvin második kátéja szolgált vallástanítás céljára, ahogy történt ez

<sup>3</sup> Patay Lajos: Kálvin János valláspedagógiája, i.m. 77.

<sup>4</sup> Patay Lajos: Kálvin János valláspedagógiája, i.m. 77.

<sup>5</sup> Más fordítás szerint: „A genfi egyházban használatos káté a hitvallásról”; lásd Jean Cadier: Kálvin: egy ember Isten igájában (ford. Zsigmond Gyula), Kálvin Kiadó, Budapest, 1994. 78.

<sup>6</sup> A Corpus Reformatorum kiadói 1866-ban a következőt közölték: „Ismeretünk szerint a francia kátének egyetlen példánya sincsen meg. Kétségkívül a gyermekek kezei között elrongálódtak és szétszakadtak azok, mint ahogyan az történni szokott az iskolai könyvekkel.” – Patay Lajos: Kálvin János valláspedagógiája, i.m. 77-78.; Jean Cadier: Kálvin: egy ember Isten igájában (ford. Zsigmond Gyula), Kálvin Kiadó, Budapest, 1994. 78.

<sup>7</sup> Patay Lajos: Kálvin János valláspedagógiája, i.m. 78.

Luthernél is (Luther kiskatéja), továbbá mindkettejük esetében a második káté íródott kérdés és felelet formájában.<sup>8</sup>

## B) Az I. genfi káté

Kálvin első katéja 1537-ben francia nyelven „*A hitvallás tanítása a genfi egyházban*” (*Instruction et Confession de Foi dont on use en l'Église de Geneve*) címmel jelent meg, és hosszú ideig az 1538-ban készült latin fordításból volt ismert. A káté a következő témákat tartalmazza: Tízparancsolat, Apostoli Hitvallás, Úri imádság, szentségek ismertetése. E témák kapcsán a törvény, a predestináció, a hit, a jó cselekedet, az imádság, a keresztség és az úrvacsora magyarázatát adja. Bevezetesként olvasunk igaz és hamis vallásról, Istenről és emberről, a szabad akaratról, a bűnről és annak következményéről, a halálról, a káté zárásaként pedig a pásztorok hatalmáról, a hagyományokról, a kiközösítésről és a felsőbbésgről.

Kálvin a Tízparancsolat kifejtése során a 2Móz 20 alapján parancsolatról parancsolatra haladva magyarázza a törvényt. A bevezető sorokban közli, hogy a törvény első táblája azokat a parancsolatokat írja le, amelyek Isten felségének szolgálatára vonatkoznak és kedvesek előtte. A második tábla pedig a felebaráti szeretetre vonatkozik.

A törvény különösen is alkalmas szerepének betöltésére, hiszen benne szem-betaláljuk magunkat „a minden igazságra nézve legtökéletesebb szabállyal [regula], amelyet valóban az Úr örökkévaló akaratának nevezhetünk” (1. genfi káté, 8. szakasz). Kálvinnál a törvény fontos szerepet kap, amit egy későbbi szakasz is bemutat (10. szakasz), mely szerint „a törvény az igazságnak és szent életnek valódi mintája [exemplar] és az igazságnak legtökéletesebb képe.” Isten törvénye nem csupán egy Isten által adott szabály vagy irányadó minta, amelyhez életünket mérjük, hanem „megmutatja az élet útját” és a valódi igazságot is. Bűneink következtében azonban közülünk senki sem képes eleget tenni annak, amit a törvény kíván. Ennélfogva ebben az állapotban a törvény elsődlegesen negatív szerepet tölt be.<sup>9</sup> „Leleplezi a bűneinket, nagyobb engedetlenségen kap rajta minket és ezért Isten súlyosabb ítéletét tárja elénk, bűnösök elé” (10. szakasz). Mindaz, ami megmarad, átok és halál.

Így tehát Isten jó törvénye, amely szent, igaz és lelki a halálunk eseményévé válik (Róm 7,5-14). Mindazonáltal, a törvény e negatív szerepe az, hogy az Úr bár „törvényén át gyengeségeinkért és tisztátalanságunkért ugyan megfedd minket, de megvigasztal az Ő hatalma és kegyelme hűségessége által” (11. szakasz; e szakasz csaknem szó szerinti ismétlése található az *Institutio* II.7.8. részében). Látzólag ellentmondó, mégis talán úgy tűnik, hogy a törvény büntető szerepe által Isten képes lesz véghezvinni bennünk szabadító tettét. Nem csekélyebb dologért, mint azért, amit a törvény kíván, segíteni fog nekünk felismerni annak hiábavaló-

<sup>8</sup> Patay Lajos: Kálvin János valláspedagógiája, i.m. 78.

<sup>9</sup> I. John Hesselink: *Calvin's First Catechism, A Commentary*, Westminster John Know Press, Louisville, Kentucky, 1997. 76.

ságát, hogy saját igazságunkkal eleget tegyünk Istennek. Minden védekezésünk-től, minden kifogásunktól meg kell fosztatnunk. Csak akkor „megfosztva és üres kézzel, az Ő irgalmához menekülünk, egészen erre támaszkodunk, teljesen ebbe rejtőzünk el, egyedül ezt ragadjuk meg igazság és érdemek gyanánt” (Inst. II.7.8.). Kálvin idézi Augustinust is ugyanazon értelemben: „A törvény azért adatott, hogy a nagyból kicsinyt csináljon; hogy megtanítsa arra, hogy Isten igazságához önmagadtól nincs erőd, s így te nyomorult, méltatlan és szűkölködő lévén, a kegyelemhez folyamodjál” (Inst. II.7.9.).<sup>10</sup>

Itt tehát a törvény csak közvetetten szolgálja a javunkat. Azok esetében, akik megtagadják azt, hogy bűneiket megbánják és azt is, hogy Isten kegyelmét keresék a hitben, a törvény továbbra is vádoló és elítélő szerepet kap. A keresztyének esetében azonban, akik szabadok a törvény átkától (Róm 6,14; 7,4; Gal 3,13), a törvény még mindig lényeges. Hasznosnak bizonyul két módon: (1) továbbra is tanít minket Isten ránk vonatkozó akaratát illetően; (2) a buzdítás eszközeként szolgál, amely arra ösztönöz bennünket, hogy Istennek engedelmeskedjünk, és a gonoszt hagyjuk el. Kálvin ezt „a törvény harmadik és legfőbb hasznának” nevezi, mely „a törvény tulajdonképpeni céljával közelebbi vonatkozásban áll” (Inst. II.7.12.).<sup>11</sup>

A Kátéban Kálvin nem említi a törvény úgynevezett hármas hasznát vagy szerepét, így bővebben az Institutioról szóló részben kívánok kitérni rá.

Ahhoz, hogy megértsük Kálvin törvényhez való viszonyulását a Kátéban, szükséges megvizsgálnunk az értelmezés három szabályát, amelyet az Institutio II.8.6-11. részeiben fejt ki.

Először, a törvény lelki (Róm 7,14), ezért rendelkezéseit is lelki módon kell érteni és magyarázni. Tehát a parancsolatok nem annyira külső magatartást, mint inkább „belső és lelki igazságot” igényelnek. Isten egy „lelki törvényhozó és ezért „nem annyira a külső látszattal, mint a szív tisztaságával törődik” (Inst. II.8.6.). Itt Kálvin fenntartja azt, hogy ő csak Krisztus példáját követi, aki a törvény „legjobb magyarázója” (Inst. II.8.7.).<sup>12</sup>

Másodszor, a parancsolatok igen tagadóak és szükségszerűen korlátozottak kifejezésükben Isten akaratát illetően. Ennélfogva meg kell próbálnunk felfedezni Isten akaratát minden egyes parancsolat esetében, és e megállapítás következményei rendkívül lényegesek. Kálvin a különböző parancsolatokat az Újszövetség fényében magyarázza. Eszerint elkerüli a parancsolatok szó szerinti értelmezését: „méltán lenne nevetség tárgya, aki a törvény értelmét a szavak bilincseibe akarná verni” (Inst. II.8.8.). Ehelyett minden tagadó parancs állító megfogalmazását keresi. Karl Barth is ezt teszi a parancsolatok tárgyalásánál Dogmatikájában.

<sup>10</sup> I. John Hesselink: Calvin's First Catechism, i.m. 76.

<sup>11</sup> I. John Hesselink: Calvin's First Catechism, i.m. 77.

<sup>12</sup> I. John Hesselink: Calvin's First Catechism, i.m. 78.

A „Ne ölj!” parancsolat például magában foglalja „az élet tiszteletét” és „az élet védelmét” is (vö. Inst. II.8.9.).<sup>13</sup>

Harmadszor, a Tízparancsolatot a két nagy parancsolat fényében kell szemlél-nünk, amely egyrészt azt kívánja tőlünk, hogy tiszteljük, féljük és szeressük Istent, másrészt azt, hogy szeressük és szolgáljuk a felebarátunkat. A törvény tehát ma-gában foglalja a teljes életet, mind vertikális, mind horizontális kapcsolatainkat (Inst. II.8.11-12.). Kálvin tehát az értelmezés e három szabályában a Dekalógust Jézus Krisztus nézőpontján keresztül látja. Nem csupán a Dekalógusról szóló ma-gyarázatot zárja a törvény összefoglalásának tárgyalásával Jézus tanítása fényében (ugyanúgy Mózes utolsó négy könyvéhez írt kommentárjában és az Inst. II.8.51-59.), hanem teljes Dekalógus-értelmezése a Hegyi Beszéd szellemiségében író-dott. Tehát ez nem egy „őszövségi vallás” vagy a Szentírás jogi megközelítése. Kálvin többször kiemeli, hogy Krisztus a szív és lélek, az élet és lélek, a cél, a vég és a törvény beteljesítése. Ennélfogva, ha a törvényt és magát a Bibliát egészében Krisztustól elszakítva értelmezzük, az rendkívül félreértett és kiforgatott (Inst. II.7.1-2.).<sup>14</sup>

Az 1. genfi kátéban tárgyalt Tízparancsolat magyarázata kapcsán két meg-jegyzést szeretnék tenni.

Kálvin számára jelentőséggel bírtak a Tízparancsolatot bevezető versek a 2Móz 20,2-3-ban. Azért fontos mindez, mert a törvényt Isten nagy, szabadító tette fényében kell magyarázni (Egyiptomból való szabadulás), amely megelőzi a törvény kihirdetését. Tehát Kálvin számára e parancsolat első része bevezeté-se, előszava az egész törvénynek („Én, az Úr, vagyok a te Istened, aki kihoztalak Egyiptom földjéről, a szolgaság házából”). Kálvin kettős alapját látja a törvénynek való engedelmességnek: először, mivel Isten az Úr, joga van parancsolatokat adni és engedelmisségünket kérni, azonban még lényegesebb az, hogy Ő egy kegyel-mes Atya, aki megszabadította népét és ezért halát érdemel. „Mert az a kegyelem, amely egykor a zsidó népet megszabadította az egyiptomi fogságból, hasonlóan mindegyik szolgáját felszabadítja a hívők örökké tartó Egyiptomából, a bűn hatal-mából” (1. genfi káté, 8. szakasz, I.).

Kálvin némileg eltérően ugyanezt a gondolatot fogalmazza meg az Institutio-ban: Isten, „miután megmutatta, hogy Ő az, kinek joga van a parancsolásra, s kívül szemben mindannyian engedelmisséggel tartozunk, nehogy úgy lássék, mintha minket csak kényszeríteni akarna, azzal az édességgel is hívogat önmagához, hogy magát az egyház Istenének nevezi” (Inst. II.8.14.). Az egyiptomi szolgaságot, mely a lelki rabság képe, Kálvin hűen lefesti az Institutio II.8.15. részében. E szakaszt a következő szép sorokkal zárja le: „Nincs senki, mondom, akinek a törvényadó befogadására hévvel ne kelljen sietnie, mikor arra tanítatik, hogy rendeleteinek megtartására választott el kiváltképpen, kinek jóságából úgy az összes mulandó jóknak bőségét, mint a halhatatlan élet dicsőségét várja, s kiről tudja, hogy cso-

<sup>13</sup> I. John Hesselink: Calvin's First Catechism, i.m. 78-79.

<sup>14</sup> I. John Hesselink: Calvin's First Catechism, i.m. 79.

dálatos erejével és igralmával a halál torkából szabadította meg” (Inst. II.8.15.).<sup>15</sup>

Törvény és kegyelem tehát egymással nem ellentétesek. A törvény elsősorban nem követelés, hanem a kegyelem ajándéka!<sup>16</sup> Kálvin a törvényt a kegyelem szövetségének kontextusában értelmezi, s nem csupán morális tantételek katalógusaként kezeli.

Kálvinnak a IV. parancsolatra vonatkozó magyarázata szintén említést érdemel. Három okot említ 1. genfi kátéjában (8. szakasz, IV.) a szombat elrendelésére nézve. Először, „...az Úr, Izrael népének azt a lelki nyugalmat akarta kiabrázolni, amikor a híveknek abba kell hagyniuk dolgaikat azért, hogy az Urat engedjék munkálkodni saját magukon. Másodsor, e nap lett rendelve arra, hogy „...összeüljenek az emberek az Ő törvényének meghallgatására és vallásos szertartásaik végzésére.” Harmadsor, Isten akarata az volt, hogy „...egy nyugalom nap adassék a szolgák és mindazok számára, akik másoknak a hatalma alatt élnek, hogy így megpihenhessenek munkáik közben.” A harmadik ok után hozzáfűzi: „...ez csak függeléke és nem fő igazsága e parancsolatnak.” Ezt követően kitér arra, hogy az említett első indok Krisztus eljövételével eltöröltetett, hiszen Ő megszünteti a jelképeket. A második és harmadik indok azonban érvényben maradt, jóllehet a szombat helyett egy másik nap lett e célra rendelve.

Fontos azonban észrevennünk, hogy Kálvin számára amellet, hogy a nyugalom napja a munkavégzéstől való pihenésre és az istentisztelet tartására rendeltetett, még fontosabb annak lelki, szimbolikus értelme. „...elsősorban is, egész életünkben törekedjünk örökkévaló szombattartásra a mi munkáinktól, hogy az Úr munkálkodhasson bennünk Lelke által” (1. genfi káté, 8. szakasz, IV.).

### C) A II. genfi káté

A II. genfi káté 1542-ben francia nyelven, majd 1545-ben francia és latin nyelven került kiadásra és „*A genfi egyház kátéja*” (*Catéchisme de l'Eglise de Genève*) címet viseli. E műben a következő főbb címek olvashatók: a hitről, a törvényről, az imádságról, a szentségekről. Az előbbi témák alatt pedig kifejtésre kerül az Apostoli Hitvallás, a Tízparancsolat, az Úri imádság, a keresztség és az úrvacsora. A káté bevezetése Kálvinnak a frieslandi lelkészekhez írt levele, a mű végén pedig imádságokkal találkozunk. E káté kérdés-felelet formátumú. Magyar fordításban 1695-ben jelent meg először Kolozsváron, majd az 1900-as évek elején Czeglédy Sándor fordításában.<sup>17</sup>

Az I. genfi kátéval való összevetéssel a következő megállapításokat tehetjük e káté értékelésénél.

Kálvin mind az I., mind a II. kátéját konfirmációi oktatás céljára szánta. Tananyag vonatkozásában a II. kátében nem szerepelnek azok a részek, amelyek nem kapcsolódnak szorosan az Apostoli Hitvallás, a Tízparancsolat, az Úri imádság

<sup>15</sup> I. John Hesselink: *Calvin's First Catechism*, i.m. 205.

<sup>16</sup> I. John Hesselink: *Calvin's First Catechism*, i.m. 80.

<sup>17</sup> Patay Lajos: Kálvin János valláspedagógiája, i.m. 103.

és a szentségek magyarázatához. A II. kátében tehát nem találjuk az I. kátében meglévő következő részeket: „Az igaz és a hamis vallás közötti különbség,” „A szabad akaratról,” „Az emberi hagyományokról.” Ezenkívül rövidebben tárgyalja a II. káté a következő címeket: „Mit kell Istenről tudnunk?,” „A kiválasztásról és az eleve elrendelésről,” „Az egyház pásztorairól és az ő hatalmukról,” „A kiközösítésről,” „A felsőbbbségről.” A II. káté Istennek a világmindenségben megnyilvánuló hatalmát az Apostoli Hitvallás kapcsán említi, amikor Istenről mint mennynek és földnek teremtőjéről tesz bizonyosságot. A predestinációról az Apostoli Hitvallásnak a keresztyén és közönséges anyaszentegyházra vonatkozó magyarázatánál hallunk. A szentségekre vonatkozó rész bevezetésében esik szó a pásztorokról, míg az egyházfegyelemről a káté záró soraiban. A felsőbbbség tiszteletére az V. parancsolat kifejtésénél tér ki Kálvin.<sup>18</sup>

A II. kátében részletesebben tárgyalja az Apostoli Hitvallást, a Tízparancsolatot, az Úri imádságot és a szentségeket. A magyarázatok tartalma tekintetében nincs eltérés a két káté között. Különbséget fedezhetünk fel azonban az egyes témakörök sorrendiségét illetően. A II. káté az Apostoli Hitvallás, a Tízparancsolat, az Úri imádság és a szentségek sorrendet követi, míg az I. kátében elől áll a Tízparancsolat, amit az Apostoli Hitvallás, az Úri imádság és a szentségek magyarázata követ.<sup>19</sup>

Karl Barth a kátéhez írt kommentárjában azon az állásponton van, hogy annak fő részei valójában a következő kérdésre adott válasz összetevői: „Mi a helyes módja Isten tiszteletének?”<sup>20</sup> A témák sorrendisége közötti eltérés indoka tehát, hogy Kálvin a II. kátében Isten igaz tiszteletére helyezi a hangsúlyt: egyedül Istenben kell bízni (Apostoli Hitvallás), akaratának engedelmeskedni (Tízparancsolat), imádni Őt (Úri imádság) és Őt kell tekinteni minden áldás szerzőjének (szentségek).<sup>21</sup>

A II. káté végén alkalmi imádságok, későbbi kiadásában (1548., 1553., 1561.) pedig konfirmációs kérdések is szerepelnek, míg az I. kátében e részek nem olvashatók. A II. kátét kérdés-felelet formájában készítette Kálvin, a lelkész a kérdező, a tanuló pedig válaszol, míg az I. káté nem e szerkesztési formát mutatja.<sup>22</sup>

<sup>18</sup> Patay Lajos: Kálvin János vallásnevelés-tudományi munkái, i.m. 111.

<sup>19</sup> Az I. genfi káté szövegéhez lásd Patay Lajos: Kálvin János vallásnevelés-tudományi munkái, i.m. 80-103. o.; A II. genfi kátéhez lásd Kálvin János: A genfi egyház kátéja, (ford. Czeglédy Sándor), Pápa, 1907.

<sup>20</sup> I. John Hesselink: Calvin's Concept of the Law, Allison Park, Pa.: Pickwick Publications, 1992. 14.

<sup>21</sup> Patay Lajos: Kálvin János vallásnevelés-tudományi munkái, i.m. 112.; Császár Attila: Második genfi tartózkodás 1541-1564, in: Acta Theologica Papensia 3, Kálvin mozaikok: tanulmányok a nagy reformátor életéről és munkásságáról, Pápai Református Teológiai Akadémia, Pápa, 2000. 86-87.

<sup>22</sup> Patay Lajos: Kálvin János vallásnevelés-tudományi munkái, i.m. 112.

### III. A törvény az Institutióban

#### A) Bevezetés

Kálvinnak az Institutio megírásával nem az volt a célja, hogy hittani tételekre tanítsa olvasóit, hanem hogy „az Ige olvasására előkészítsen.”<sup>23</sup> Institutiója 2. kiadásának (1539) előszavában írja: „Továbbá az volt a szándékom e munkával, hogy a szent teológia hallgatóit úgy készítsem fel Isten Igéjének olvasására és úgy oktassam őket, hogy könnyedén találjanak utat a Szentíráshoz és biztos léptekkel haladhassanak benne. Azt hiszem, a vallás summáját minden részletében úgy összefoglaltam és olyan rendben is tárgyaltam, hogyha valaki igazán ehhez tartja magát, akkor nem lesz nehéz megállapítania, mit is keressen főképpen a Szentírásban és az abban foglaltakat milyen célra kell vonatkoztatnia. Tehát ez mintegy kikövezett út lesz, ha ezután Szentírás-magyarázatokot adok ki, mivel így nem lesz szükségem arra, hogy azokat hosszadalmas dogmatikai disputákkal terheljem, és teológiai alapfogalmakat részletezzek: ezeket mindig rövidre foghatom. Ily módon a kegyes olvasó sok fáradságtól és vesződségtől lesz mentes, amennyiben a jelen munka ismeretével, mintegy szükséges munkaeszközzel felszerelve, lát feladatahoz.”<sup>24</sup> Kálvin tehát művében írásmagyarázatra törekedett.<sup>25</sup>

Kálvin a törvényre a szövetség szerves részeként, eredeti üdvtörténeti szerepében tekintett. Nem csupán profán módon, önmagában vizsgálja a törvényt, hanem mindig a kegyelemmel együtt.

Isten beépíti a törvényt abba a kegyelembe és hűségbe, amellyel népe és egyháza felé fordul. „Ezért azt akarja, hogy az Ő hűsége és állhatatossága tündököljön abban a szövetségben, amelyet az egyházzal kötött.” Amikor Isten a népével szövetséget köt, igénybe is veszi a maga számára, s ez az igénybevétel a törvény. E törvény azonban nem szolgásgot és kényszert ró a választottakra, mivel itt a Szentháromság Isten önmagát ajándékozza az embernek.<sup>26</sup> Isten törvényében az emberrel szembejön, Istenné lesz számára, mely a Szentlélek által fogható fel.<sup>27</sup>

Kálvin a törvény alatt érti a Tízparancsolatot, azonban ennél tovább megyszemléletében, hiszen azt a „vallásalakot” (forma religionis) is, amelyet Isten Mózes által közölt.<sup>28</sup> A törvényt tehát Krisztusra és kegyelemre is tekintettel magya-

<sup>23</sup> Török István: Az Ószövetség értékelése Kálvin Institutiójában, in: Kálvin és a kálvinizmus, Debrecen, Kiadja a Debrecen Szabad Királyi Város és a Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvnyomda-Vállalata, 1936. 121.

<sup>24</sup> Vladár Gábor: A Szentírás tanítványa, Kálvin mint újszövetségi exegéta, in: Protestáns Téka, Kálvin-konferencia tanulmánykötet, Budapest, 2010. 14.

<sup>25</sup> Török István: Az Ószövetség értékelése Kálvin Institutiójában, i.m. 121.

<sup>26</sup> Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, Budapest, Kálvin Kiadó, 1998. 72-73.

<sup>27</sup> Fazakas Sándor: Kálvin szociáletikája, in: Kálvin időszerűsége, (szerk. Fazakas Sándor), Budapest, Kálvin Kiadó, 2009. 111-112.

<sup>28</sup> Inst. II.7.1.

rázza.<sup>29</sup> Isten a mózesi törvényhozással népét az Ő kegyelmi szövetségére emlékezteti, és Mózes által e szövetséget pecsételi meg.<sup>30</sup>

Az *Institutio* 1559-i kiadásában a törvényt tárgyaló VII. fejezet a következő címet viseli: „A törvény nem azért adatott, hogy a régi népet önmagában megtartsa, hanem hogy a Krisztusban való üdvösség reménységét az Ő eljöveteleig táplálja.” Kálvin szerint tehát a törvény lelki, mint ahogy a törvényadó Isten is Lélek.<sup>31</sup>

## B) A törvény fajtái és a törvény haszna

Az alábbiakban az *Institutiot* alapul véve kívánom bemutatni, hogy Kálvin milyen csoportosítást tesz a törvényt tekintve, illetve hogyan határozza meg annak hasznát.

### I. A törvény fajtái

Kálvin szól erkölcsi, szertartási, törvénykezési és természeti törvényről.

Az **erkölcsi törvény**, amelynek rövid foglalata a Tízparancsolat, illetve Krisztus szeretetparancsa, „a bűnök miatt adatott” (Inst. II.7.2.). Az erkölcsi törvény „midőn felmutatja Isten igazságát, azaz azt az igazságot, amely egyedül kedves Isten előtt, figyelmeztet minden embert a saját igazságtalanságára, arról őt bizonyossá teszi, meggyőzi, s egyúttal azért kárhóztatja is” (Inst. II.7.6.). Mindez „nem azért történik, hogy a kétségbeesésbe süllyedjünk és csüggedt lélekkel vesztünkbe rohanjunk” (Inst. II.7.8.). A törvény feladata, hogy „a gonosz kívánságot rejtekhelelyéből elővonszolja” (Inst. II.7.6.) és megfékezze a bűnöket, másrészt megmutatja, mennyire kevés mentségünk van, és mennyire méltók vagyunk a kárhózatra, „hogy így az önvád sarkalljon minket a bűnbocsánat keresésére” (Inst. II. 7.3.).<sup>32</sup> Tehát „Krisztus keresésére ez az igazi és egyetlen készület” (Inst. II.7.2.).

Az erkölcsi törvény nevelői vagy pedagógiai tiszte<sup>33</sup> tehát az, hogy „az emberek a saját erejük felől való balga képzelődést elvetve értsék meg, hogy egyedül Istennek keze által állanak és maradnak meg, s hogy minden mentségtől megfosztva meneküljenek az Ő irgalmához; egészen erre támaszkodjanak, teljesen ebbe rejtőzzenek, egyedül ezt ragadják meg igazság és érdemek gyanánt, amely Krisztusban mindazok számára megadatott, kik azt igaz hittel kérik és várják” (Inst. II.7.8.).

<sup>29</sup> Kálvin János *Institutioja*, 1536. Ford. Victor János, bevezető tanulmányokkal ellátták dr. Révész Imre és dr. Vasady Béla. Budapest, Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomda Rt. Könyvnyomdája, 1936. Ref. Egyházi Könyvtár (szerk. Buday Gergely), XIX. 126.

<sup>30</sup> Wilhelm Niesel: *Kálvin teológiája*, i.m. 73.

<sup>31</sup> Török István: *Az Ószövetség értékelése Kálvin *Institutiojában**, in: *Kálvin és a kálvinizmus*, Debrecen, Kiadja a Debrecen Szabad Királyi Város és a Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvnyomda-Vállalata, 1936. 132.

<sup>32</sup> Török István: *Az Ószövetség értékelése Kálvin *Institutiojában**, i.m. 132.

<sup>33</sup> Wilhelm Niesel: *Kálvin teológiája*, i.m. 75.

A törvény pedagógiai funkciója mellett beszélhetünk annak normatív hasznáról. „Mózes szépen tanította, hogy a törvénynek, mely a bűnösöknél csak halált szülhet, a szentekben sokkal több és kiválóbb hasznot kell hajtania” (Inst. II.7.13.). A törvény arra a szövetségre emlékeztet, amelyet Isten kötött velünk. „...azok között a hívek közt van helye, kiknek szívében már hat és uralkodik Isten Lelke” (Inst. II.7.12.). Így a törvény megmutatja nekünk azt a célt, amely felé egész életünkben törekednünk kell.<sup>34</sup> A törvényre Jézus Krisztussal szoros egységben kell tekintenünk, akin beteljesedett a törvény és Isten akaratát tökéletesen betöltötte.<sup>35</sup> „Mert úgy ad meg Isten a maga ingyen kegyelméből nekünk mindeneket, hogy az Ő számos jótéteményeihez még azt is hozzácsatolja, hogy a mi félig való engedelmisségünket meg nem vetve, és ami a teljességből hiányzik, megbocsátva, éppen mintha a törvényt a hozzácsatolt feltétellel együtt teljesítettük volna, a törvényes ígéretek gyümölcsét elvéteti velünk” (Inst. II.7.4.).

A **szertartási törvény** azért adatott, mivel „Krisztus még bensőleg nem volt ismeretes előttük, hasonlók voltak a gyermekekhez, kiknek erőtlensége még nem képes elhordozni az égi dolgok teljes tudását” (Inst. II.7.2.). „Az Istentől rendelt összes szertartás a hit gyámolítására és előmozdítására szolgáló segédeszközök voltak.”<sup>36</sup> A zsidó népet így „a törvénynek szertartásai vezették kézen fogva Krisztushoz” (Inst. II.7.2.). „A törvény alatt az Ő képe az áldozatokban volt a nép elé adva” (Inst. II. 12.4.), így az áldozat Krisztus igazi áldozatát, a váltságahalált jelképezte. Az ószövetségi áldozat tehát kifejező cselekménynek tekinthető, melynek során az áldozatot bemutatók „halálra méltó bűnösöknek vallották magukat,” azonban „a kegyelmet a Krisztusban nyerték el, s nem azokban a szertartásokban” (Inst. II.7.17.).<sup>37</sup> Krisztus eljövételével az erkölcsi törvénynek visszaadta eredeti értelmét, a szertartási törvényt váltságahalálával eltörölte: „Ő ugyanis amaz igazság, kinek megjelenésével az összes példázatok elenyésznek, Ő a test, kinek láttára az ember az árnyakat odahagyja” (Inst. II.8.31.). Az ószövetségi szertartások nem értelmüket és hatásukat illetően, hanem „egyedül használatukra nézve töröltettek el” (Inst. II.7.16.).<sup>38</sup> Az áldozatok és a szertartások mind azt idézik eléink, hogy a törvény adója a szövetség kegyelmes és hűséges Istene, így a törvény az Ő magasztalását szolgálja. Isten a parancsolatok betöltéséről kezeskedik, hiszen önmagát ajándékozta az embernek.<sup>39</sup>

A **törvénykezési törvény** pedig az erkölcsi törvényt alkalmazza a zsidó viszonyokra.<sup>40</sup> „A törvénykezési rész, amely kormányzatul adatott nekik, a méltányosságnak és igazságnak bizonyos szabályait tanította, hogy azok szerint feddhetetlenül és békében éljenek egymás között” (Inst. IV.20.15.). A mózesi törvénynek azon

<sup>34</sup> Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 75.

<sup>35</sup> Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 76.

<sup>36</sup> Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 74.

<sup>37</sup> Török István: Az Ószövetség értékelése Kálvin Intitutiójában, i.m. 133.

<sup>38</sup> Török István: Az Ószövetség értékelése Kálvin Intitutiójában, i.m. 133.

<sup>39</sup> Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 74.

<sup>40</sup> Török István: Az Ószövetség értékelése Kálvin Intitutiójában, i.m. 133.

rendelkezései, amelyek a zsidó nép politikai életét rendezték, Izrael népére vonatkoztak, s a többi népet nem kötelezte.<sup>41</sup> A törvénykezési törvények arra irányultak, „hogymiként őrizhető meg legjobban az a szeretet, amelyet Isten örök törvénye parancsol, mindamelllett magától a szeretet parancsától mégis különbözőt valamiben. Valamint tehát a kegyességnek minden sérelme és megrövidítése nélkül el lehetett törölni a szertartásokat, úgy ezeknek a törvénykezési szabályoknak elhagyásával is megmaradhatnak a szeretetnek állandó kötelességei és parancsai. ...az egyes nemzetek számára bizonyára fennmaradt az a szabadság, hogy olyan törvényeket hozzanak, amelyekről előre látjuk, hogy hasznukra válnak, amelyek mégis a szeretetnek amaz állandó szabályához legyenek szabva, úgy hogy – ha formailag különböznek is – alapelvük ugyanaz legyen” (Inst. IV.20.15.).

A **természeti törvényről** így szól Kálvin Institutiojában: „Továbbá éppen ezeket a dolgokat, melyeket a két tábláról meg kell tanulnunk, valami módon ama belső törvény is elénk szabja, mely [...] mindenkinek szívébe be van írva, s mintegy be van vésve” (Inst. II.8.1.). Kálvin Pál apostol tanítása alapján fogalmazza meg előbbi gondolatait. „...az embert a természet törvénye [...]eléggé megtanítja az élet helyes szabályára” (Inst. II.2.22.). A lelkiismeret működésében a természeti törvény szólal meg, s a lelkiismeret „az igaz és gonosz között eléggé különbséget tesz” (Inst. II.2.22.).<sup>42</sup> „A természeti törvény végcélja tehát, hogy az embernek ne legyen mivel magát mentenie” (Inst. II.2.22.). A lelkiismeret így „az emberi tudatlanság ürügyének megszüntetésére szolgál, mivel saját bizonyosságuk által győzetnek meg” (Inst. II.2.22.).

Az ember azonban nem képes megismerni Isten akaratát, mert a jó és rossz közötti különbségtétel képessége a bűnös emberben már nem ép és nem sérthetetlen. Sem a törvény első táblájának, sem a második tábla parancsolatait nem képes megismerni.<sup>43</sup> „Mert ha az emberek szíve csak abból a célból van felruházva az igaz és hamis megválasztásának képességével, hogy tudatlanságukat mentségükre fel ne hozhassák, a legkevésbé sem szükséges, hogy az igazságot minden egyes dologban ismerjék, hanem nagyon is elég, ha annyiban értik mind e dolgokat, hogy nem menekülhetnek semerre anélkül, hogy saját lelkiismeretük tanúságától meggyőzve már most ne kezdjenek borzadni Isten ítélszékétől” (Inst. II.2.24.). Az ember Isten előtti felelősségét emeli ki itt Kálvin.

A lelkiismeret tehát nem jelent megfelelő igazodási alapot arra nézve, hogy Isten szerinti igaz életet éljünk. „Ezért az Úr írott törvényt adott nekünk, hogy ez egyrészt világosabban bizonyítsa azt, ami a természeti törvényben felettébb homályos volt, másrészt restségünket, s közönyünket elűzván, annál hathatósabban ostorozza értelmünket és emlékezetünket” (Inst. II.8.1.).

<sup>41</sup> Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 78.

<sup>42</sup> Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 79.

<sup>43</sup> Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 79.

A természeti törvény azt is elénk tárja, hogy mennyire nem nélkülözhetjük Isten szövetségi törvényét, amelynek alapja Jézus Krisztusban van.<sup>44</sup>

## II. A törvény haszna

Az első haszna – hogy ráébredjünk minket bűnös voltunkra és arra, hogy szükségünk van a Megváltóra – az Institutio II.7.6-9. részeiben van taglalva. Kálvin a törvényt egy tükörhöz hasonlítja, amelyben „tehetetlenségünket, aztán ebből származó álnokságunkat, végül mindakettőből eredő megátkoztatásunkat szemléljük, mint ahogy orcánknek szennyes voltát fölmutatja előttünk a tükör.” Kálvin azt is kiemeli, hogy kegyelem nélkül a törvény csak vádolna és megölne bennünket, a kegyelem felől azonban megértjük az isteni teleológiát. A törvény első tiszte tehát, hogy a kegyelem segítségül hívására nevel.<sup>45</sup> „Istennek kegyelme, mely a törvény támogatása nélkül is segítségünkre jó, sokkal kedvesebbé leszen előttünk, továbbá irgalmassága, mely nekünk a kegyelmet szerzi, szeretetreméltóbbá, mert ebből megtanuljuk, hogy az Úr soha meg nem fárad abban, hogy velünk jót tegyen, s minket mind újabb és újabb ajándékokkal halmozzon el” (Inst. II.7.7.).

A törvény második, politikai vagy polgári hasznát az Institutio II.7.10-11. részeiben olvashatjuk. Eszerint az a célja, hogy azok, „akik az igazzal és a helyessel mitsem törődnek, legfeljebb kénytelenségből, midőn hallják abban a rettentő fenyegetéseket, legalább a büntetéstől való félelem által tartassanak féken.” Tehát nem önkéntes megalázkodás miatt, hanem a félelem kényszerétől befolyásolva hallgatnak a törvény szavára.<sup>46</sup> E részletekben a „fék” szó mellett előfordul a „zabola” megjelölés is a törvény e hasznánál.

A törvény első két tisztének célja az, hogy „Krisztushoz vezérlő mester” legyen (Inst. II.7.11.).

Ahogy arra az 1. genfi káté tárgyalásánál utaltam, nem említi a törvény harmas hasznát, azonban a Kátéban Kálvin a törvény harmadik hasznához közeledik, amikor a Tízparancsolat magyarázata előtt azt írja: „Vizsgáljuk meg tehát a törvényt, hogy az általa adott tanítást megismerhessük és az abból származó gyümölcsöket a magunk számára összegyűjthessük” (1. genfi káté 8. szakasz).<sup>47</sup> Az Institutio alapján a törvény harmadik haszna a fentebb írtakra is tekintettel azokra vonatkozik, „kiknek szívében már hat és uralkodik Isten Lelke” (Inst. II.7.12.). A törvény tehát „ostor” és „ösztöke” szerepét is megjeleníti a keresztyén ember életében. „A törvény rájuk nézve a legjobb eszköz; ezáltal tanulják meg napról-napra jobban, s biztosabban, hogy mi Istennek az az akarata, amelyre vágyódnak; és ezáltal erősíttetnek meg abban” (Inst. II.7.12.).

<sup>44</sup> Wilhelm Niesel: Kálvin teológiája, i.m. 80.

<sup>45</sup> Kálvin János Institutioja, 1536. i.m. 126-127.

<sup>46</sup> Kálvin János Institutioja, 1536. i.m. 126-127.

<sup>47</sup> I. John Hesselink: Calvin's First Catechism, i.m. 77.

## IV. A törvény a kommentár-irodalomban

### A) Bevezetés

Farrar az írásmagyarázat történetéről szóló munkájában Kálvint a *reformáció legnagyobb exegetájának*, Niesel pedig *az írásmagyarázó reformátornak* nevezte.<sup>48</sup> Dr. Bihari Nagy Mihály a Kálvin-kommentárok fordítása kapcsán a következőképpen vélekedik: „Csak félig ismeri Kálvint, aki csak az Institutiót ismeri, de az Institutiót is félreismeri, aki az írásmagyarázó Kálvint, az exegetát és igehirdetőt nem ismeri.”<sup>49</sup>

1536-ban Genf városa Kálvint bibliamagyarázóként alkalmazta, s jóllehet feladatai később más területre is kiterjedtek, ő magát elősorban is a Szentírás magyarázójaként látta.<sup>50</sup> Kálvin csaknem a teljes Szentírást végigmagyarázta. Az Újszövetség tekintetében, János 2. és 3. levele, továbbá a Jelenések könyve kivételével, valamennyi irathoz írt kommentárt. Az Ószövetség legtöbb könyvét szintén magyarázta, előadásban ismertette hallgatóival vagy igehirdetés formájában szóló róluk.<sup>51</sup>

### B) A Római levélhez írt kommentár (*Commentaire de l'Épître aux Romains, 1539*)

A Római levél magyarázata elején Kálvinnak Grynaeus Simonhoz<sup>52</sup> szóló ajánlólevelét (1539. október 18.) olvashatjuk.

Az említett ajánlólevél első soraiban Kálvin arról értekezik, ami a Szentírás

<sup>48</sup> Kálvin János: A Római levél magyarázata, (ford. Rábold Gusztáv, Nagy Barna), Budapest, 1954. VI.

<sup>49</sup> Benyik György: Kálvin és a svájci biblikusok, in: *Deliberationes*, (főszerk. Kozma Gábor), 3. évf., 2. szám, Gerhardus Kiadó, 2010. 53.

<sup>50</sup> Vladár Gábor: A Szentírás tanítványa, Kálvin mint újszövetségi exegeta, in: *Protestáns Téka*, Kálvin-konferencia tanulmánykötet, Budapest, 2010. 13.

<sup>51</sup> Kommentárt készített Mózes I. könyvéhez és összevont magyarázatot Mózes többi könyvéhez, továbbá Mózes V. könyvéről igehirdetéseiben is szól. Józsué könyvét is magyarázta, azonban a Bírák könyvéhez írt magyarázat még életében elveszett. Sámuel I. könyvét homíliákban, II. könyvét pedig prédikációkban értelmezte. Jób könyvét prédikációiban vette végig és teljes kommentár született a Zsoltárok könyvéhez. Írt kommentárt Ézsaiás könyvéhez, a többi nagypróféta és kispóféta könyveiről akadémiai felolvasások („praelectio”) készültek, továbbá Dániel könyve utolsó 8 fejezete igehirdetések formájában is megvan. Ezékiel könyvéből az első 20 fejezet magyarázata lett kiadva. Az újszövetségi könyvek esetében igehirdetése is jelentősek, melyeket az Evangélium-harmónia első fejezeteiről, az I. Korinthusi levél 10-11-ről, a Galata, az Efézus, a két Timótheus és a Titusz levélhez írt. A kommentárok, felolvasások és homíliák latin, a prédikációk francia nyelven íródtak. - Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. VI-VII.

<sup>52</sup> Grynaeus (Gryner vagy Greiner) Simon (1493-1541) képzett humanista nyelvtudós, aki az 1520-as évek elején hazánkban, egy budai iskolában tanított. Reformátori meggyőződése miatt volt kénytelen távozni, s Heidelbergben, majd 1529-től haláláig Bázelen a görög nyelv professzora volt. Az I. Helvét Hitvallás (1536) szerkesztésében részt vett. Kálvinnal jó barátságot ápolt, aki bujdosása alatt vendégbarátságát is élvezte. - Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. XIII.

magyarázata során a jó kommentárt jellemzi: „Mert mindketten úgy vélekedtünk, hogy a magyarázó legfőbb erénye az áttekinthető rövidség. S valóban, minthogy szinte az az egyetlen feladata, hogy feltárja annak az írónak a gondolatát, akinek magyarázására vállalkozott: amilyen mértékben ettől olvasóit elvonja, ugyanolyan mértékben eltér a céljától vagy legalábbis a maga határait valamiképpen túllépi.”<sup>53</sup> Az áttekinthetőség és a rövidség elve a klasszikus retorikai hagyományból ered és más helyen is hivatkozik rá Kálvin (Inst. III.6.1. „amo natura brevitatem”=„mert természetemnél fogva szeretem a rövidséget”), e kijelentését azonban az Institutióra vonatkoztatva kell értelmeznünk.<sup>54</sup> Kálvin arra is utal, hogy mind a múltban, mind a jelenben több tudós írt magyarázatot a Római levélhez. „...minthogy már ezelőtt annyi nagy tudományú férfi foglalkozott ennek magyarázatával, valószínűnek látszik, hogy azoknál jobbat mások sem adhatnak. Én pedig megvallom, bár vártam némi gyümölcsöt fáradozásomtól, mégis elijesztett kezdetben az a gondolat, hogy attól tartottam: a vakmerőség hírébe kerülök, ha annyi kitűnő munkás után még én is erre a munkára vetem a kezemet. Sokan írtak magyarázatot ehhez a levélhez a régiek közül és sokan az újabbak közül is. S valóban, ennél jobbra sohasem fordíthatták munkájukat; mert aki ezt a levelet megérti, az előtt úgyszólván feltárult az ajtó a teljes Írás megértésére.”<sup>55</sup> Ezt követően a legkiválóbb munkák szerzőjeként említi Melanchthont, Bullingert és Bucert. Hozzáfűzi, hogy Melanchthon azonban szinte csak „a legszükségesebb fejezetek megvilágításával” foglalkozik, Bucer pedig „túl terjengős” és „nehezebb” is megérteni az egyszerű olvasó számára.

Kálvin tehát nem szándékozik a kommentárban dogmatikai kérdéseket fejtegetni (Melanchthon) és nem is szeretne túl terjengős lenni (Bucer), hanem a levél szövegét kívánja folyamatos magyarázattal érthetővé tenni az olvasó számára.<sup>56</sup>

A következőkben álljon itt néhány kálvini gondolat a Római levél magyarázatából!

Figyelemre méltó észrevennünk azt, hogy Kálvinnál a szövetség csak azok számára érvényes, akiket Isten szabad akaratából kiválasztott, ahogy a keresztyén egyházban is. Izraelnek, ahogyan minden embernek, a hűtlen magatartást abba kell hagynia és vissza kell térnie Istenhez. Kálvin nem csak a zsidókra, hanem minden emberre vonatkoztatta e gondolatot, tehát a hit alapján nem tesz különbséget zsidó és nem zsidó ember között.<sup>57</sup>

Kommentárjában írja Kálvin a Róm 3,9 magyarázatánál, ahol arról értekezik, hogy a zsidók különbek-e a pogányoknál: „Azok a kiváltságok, amelyek révén – mint ezt az apostol is megvallotta – másokkal szemben kitűntek, Isten jóságán, s nem az ő tulajdon érdemükön alapultak, tehát rajtuk kívülálló dolgok. ...Mert

<sup>53</sup> Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. XIII.

<sup>54</sup> Vladár Gábor: A Szentírás tanítványa, Kálvin mint újszövetségi exegéta, i.m. 15.

<sup>55</sup> Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. XIV.

<sup>56</sup> Vladár Gábor: A Szentírás tanítványa, Kálvin mint újszövetségi exegéta, i.m. 15.

<sup>57</sup> Karasszon István: Kálvin és az Ószövetség, in: Protestáns Téka, Kálvin-konferencia tanulmánykötet, Budapest, 2010. 11.

amikor előjogaikat kiemelte (tudniillik az apostol), ezeket egyedül Isten jótéteményeibe foglalta bele és így kimutatta, hogy ezek közt nincs semmi, ami az övék volna. ...Mert ha az az ő legfőbb kiválóságuk, hogy náluk voltak elhelyezve Isten beszédei –, s ebben a kiválóságban pedig nem saját érdemük folytán részesültek –, akkor nem maradt semmijük sem, amivel Isten színe előtt büszkélkedhetnek.”<sup>58</sup> A Róm 3,22 alapján nincs különbség, „...kivétel nélkül mindenkinek szükségképpen Krisztusban kell keresnie az igazságot. ...Nincs az igazság elnyerésének semmiféle más módja, s nem is igazul meg az egyik ezen a módon, a másik meg más módon, hanem mindannyian egyformán a hit által igazulnak meg, mert valamennyien bűnösök, s ezért nincs mivel dicsekedniük Isten előtt.”<sup>59</sup> A Róm 10,12-ben is megjelenik e gondolat: „Ha csak a bizalom kívántatik meg, bárhol található is ez, ott ugyanakkor megmutatkozik Isten üdvözítő jóakarata is. Itt tehát semmi különbség nem lesz már népek vagy nemzetek között. ...Mert ha az, aki az egész világnak teremtője és alkotója, az összes embereknek Istene, akkor jóságosnak mutatkozik majd mindazok iránt, akik Őt Istennek ismerik el és segítségül hívják. Ugyanis, mivel mérhetetlen az Ő irgalmassága, lehetetlen, hogy ki ne áradjon mindazokra, akik azt kérik.”<sup>60</sup>

A törvény és a hit szembeállítása ellen a következőképpen érvel Kálvin a Róm 3,31 magyarázata során: „Ugyanis, minthogy az evangélium véget vet a mózesi szertartásoknak, azt gondolták, hogy Mózes szolgálatának a lerontására irányul. Ezen felül, mivel az evangélium a cselekedetek minden igazságát eltörli, azt hitték, ellenkezik a törvény számos bizonyosságával, melyekben azt hangoztatja az Úr, hogy az igazság és üdvösség útját írta elő a törvényben. ...Mert az erkölcsi törvény valóban megerősödik és megszilárdul a Krisztusban való hit által, mert hiszen arra a célra adatott, hogy a bűnössége felől kioktatott embert elvezesse Krisztushoz, aki nélkül maga a törvény sem teljesíthető és hiába is hangoztatja, hogy mi a helyes teendő; hiszen nem is képes egyébre, mint a kívánság fokozott felingerlésére, hogy végül is még nagyobb kárhozzátást idézzon az emberre. Mikor azonban Krisztushoz érünk, először Őbenne találjuk meg a törvény tökéletes igazságát, mely beszámítás útján a miénk is lesz; azután azt a megszentelődést, amely szívünket a törvény megtartásához szabja, s bár ez a törvény-betartás nem tökéletes, mégis a célra irányul. Hasonló a helyzet a szertartásokkal is, amelyek megszűnnek ugyan és elenyésznek Krisztus eljövételével, de éppen Ő erősíti meg azokat igazán. Mert ha azokat önmagukban értékeljük, hiábavaló és mulékony árnyképeknek találjuk, s csak akkor vesszük észre, hogy mégis van bennük valami, ami állandó, ha felismerjük, hogy jobb célra – azaz Krisztusra vonatkoznak. Tehát legfőképpen azzal erősítjük meg a szertartásokat, ha azt tanítjuk róluk, hogy igazságuk Krisztusban teljeseedett be.”<sup>61</sup>

<sup>58</sup> Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. 58.

<sup>59</sup> Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. 67.

<sup>60</sup> Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. 219.

<sup>61</sup> Kálvin János: A Római levél magyarázata, i.m. 74.

### C) A Zsidókhöz írt levél magyarázata (*Commentaire sur l'Épître aux Hébreux, 1549*)

A Zsidókhöz írt levél a tárgyalt Római levéllel együtt a Szentírás legmélyebb üzenetű, legnehezebb könyvei közé tartozik. Akár a reformatori teológia, akár a kálvini életmű szempontjából kiemelkedő jelentőségűnek tekinthetjük a két levélhez írt kommentárt.

A skót református teológus, T. F. Torrance is a reformátorok eszkatológiájáról szóló munkájában, annak Kálvint tárgyaló részében e kommentárt használta.<sup>62</sup>

A mű elején Kálvinnak Zsigmond Ágost<sup>63</sup> lengyel királyhoz szóló ajánlólevelét (1549. május 23.) olvashatjuk. Kálvin kifejezi arra vonatkozó bizakodó szavait, hogy méltó fogadtatásra fog találni a király előtt e munkája, s utal a király kegyességének hírére. „Mert olyan ajándékot hozok magammal, amelynek visszautasítását az a kegyesség nem engedheti meg Felségednek. Mivel a Zsidókhöz írt levél gazdag fejtegetéseket tartalmaz Krisztus örök istenségéről, legfőbb tanítói tisztéről és egyetlen papságáról, amelyek a mennyei bölcsesség legfőbb részei; s ezek magyarázatával úgy foglalkozik, hogy Krisztus egész erejét és szolgálatát elevenen tárja elénk: azért méltán kell a páratlan kincset megillető helyet és tisztességet elnyernie az egyházban. Nem kételkedem, hogy Felséged előtt, aki azt óhajtja, hogy egyedül Isten Fia uralkodjék és emelkedjék ki, ugyancsak megbecsülésben lesz része.”<sup>64</sup>

Kálvin részletesen kitér az egyház állapotára, továbbá szavaiból kicsendül a reménység arra nézve, hogy a király segíteni fogja ügyüket. „Mert akármilyen mentséget hozzanak is fel azok, akik a római antikrisztushoz szegődnek, hogy minket leverjenek, mindazoknak a küzdelmeknek, amelyek immár 30 év óta oly kegyetlenül gyötrik az egyházat, mégiscsak az a forrása, hogy akik Krisztus tanítványai között elsőként szeretnek tetszelegni, nem képesek alávetni magukat az Ő tanításának. ...s Felséged ugyanakkor azt is világosan látja, mekkora különbség van a vallás eredeti, Krisztus által létesített formája, másfelől pedig e koholt és elfajult alakja között, amelyet később vezettek be. Mert Felséged felismerte, hogy az Isten tisztelete megromlott és elferdült, mivel annak helyére számtalan babona csúszott be; Krisztus kegyelmét méltatlanul sok homályba burkolták; halálának erejét lecsökkentették; ...az üdvösségben való bizalmat gyökerestől felforgatták, s a lelkiismereteket szánalmasan, sőt rettenetes módon gyötörték és kínozták; az Isten tiszta és igaz imáadásától a szerencsétlen embereket különböző bonyolult útvesszőkbe sodorták; az egyházat kegyetlen zsarnoki uralom nyomta el; egyszóval a keresztyénség egyetlen része sem maradt tisztán.”<sup>65</sup>

<sup>62</sup> Kálvin János: A Zsidókhöz írt levél magyarázata, Budapest, Kálvin Kiadó, 2010. 9.

<sup>63</sup> Zsigmond Ágost lengyel király (uralkodása 1548-1572) fiatal korában és uralkodása idején a reformáció hívei felé közismerten engedékenyen viselkedett, jóllehet a római egyház tagja volt és a klérus befolyására több protestáns-ellenes nyilatkozatot és intézkedést tett. - Kálvin János: A Zsidókhöz írt levél magyarázata, i.m. 12.

<sup>64</sup> Kálvin János: A Zsidókhöz írt levél magyarázata, i.m. 13.

<sup>65</sup> Kálvin János: A Zsidókhöz írt levél magyarázata, i.m. 14-16.

Kálvin soraiban megemlékezik Zsigmond Ágost atyjáról, I. Zsigmond lengyel királyról, akinek uralkodása alatt is terjedt a refomáció, a főnemeselek köréből pedig kiemeli Laski János, lengyel reformátor személyét. Szót ejt Eck Jánosról és tanairól is, aki a római katolikusok képviselőjében a reformátorok ellenfeleként tűnt fel.<sup>66</sup>

Végül, az ajánlólevelet buzdító szavakkal zárja Kálvin, felkészítve a királyt ama nehézségekre, küzdelmekre, amelyekkel szembe kell néznie. „Tehát aki üdvösség tudományának és az egyház javának előmozdítására készül, annak győzhetetlen kitartással kell felfegyverkeznie. De mivel ez az ügy a mi erőnket meghaladja, az égből szolgálat hozzá nekünk fegyvert az Úr! Eközben a mi kötelességünk csak annyi, hogy vessük jól szívünkbe az ígéreteket, amelyekkel a Szentírásban lép-ten-nyomon találkozunk, ti. az Úr, amiképpen tulajdon kezével vetette meg az egyház fundamentumát, úgy nem fogja túrni, hogy az szétrombolva heverjen, sőt gondja van a romok összegyűjtésére és újjáépítésére. ...De a mi bátorításunkra bőven elegendő az az egy dolog, hogy olyan legyőzhetetlen Vezérünk van, aki, minél több ütközettel támadják, annál több győzelmet és diadalt arat.”<sup>67</sup>

A Római levél ismertetéséhez hasonlóan kívánom bemutatni e kommentárt, idézetekkel is szemléltetve a kálvini értelmezést.

Kálvin a következőképpen értelmezi a Zsidókhöz írt levél szavait Krisztus főpapi tiszte és a törvény eltörlése kapcsán (Zsid 7,11-12): „...Krisztus eljövételével az ószövetség eltöröltetett. Eddig a főpap hivataláról és személyéről beszél (tudniillik a levél írója). De mivel a papi hivatal Istent a törvény megerősítésére létesítette, ha a papság eltöröltetett, ebből az következik, hogy a törvény is megszűnik. ...Isten és az emberek között semmiféle szövetség sem lehet erős és érvényes anélkül, hogy azt a papi hivatal alá ne támasztaná.”<sup>68</sup> „...a törvény a papsághoz volt hozzákapcsolva. Az apostol azt akarja bizonyítani, hogy Mózes törvényét nem szabad olyan végcélnak tekinteni, amely mellett megállhatnánk. ...Ha olyan lett volna a régi papság ereje, hogy elegendő volna a törvény teljes megerősítésére, akkor Isten sohasem adott volna helyette más, új, s a régítől különböző papságot.”<sup>69</sup> Eddig a levél szerzője a törvény eltörlését a főpap személye alapján, a következőkben a papi hivatal természete és a felavatás módja alapján igazolja (Róm 7,15-16). „A régi papi hivatal – úgymond – külső szertartásokban állott; holott Krisztus papságában nincs semmi egyéb, hanem csak ami lelki. Ebből kitűnik, hogy amaz mulandó volt és változó, emez pedig örökkévaló. ...Mivel Krisztus örökkévaló pap, neki különböznie kellett Árontól a felavatás módjában. Ez így is történt; mert Őt nem Mózes, a halandó ember szentelte fel, hanem a Szentlélek; mégpedig nem olajjal, nem is a kecskebakok vérével vagy pompás ruhákkal, hanem mennyei erővel...”<sup>70</sup>

<sup>66</sup> Kálvin János: A Zsidókhöz írt levél magyarázata, i.m. 16.

<sup>67</sup> Kálvin János: A Zsidókhöz írt levél magyarázata, i.m. 18-19.

<sup>68</sup> Kálvin János: A Zsidókhöz írt levél magyarázata, i.m. 126.

<sup>69</sup> Kálvin János: A Zsidókhöz írt levél magyarázata, i.m. 126.

<sup>70</sup> Kálvin János: A Zsidókhöz írt levél magyarázata, i.m. 128-129.

A törvény azért lett eltörölve, mert erőtlen és használhatatlan volt (Róm 7,18). „Ugyanis, amiképpen az összes jelképes kiábrázolás Krisztusra vonatkozott: úgy Őtöle vették erejüket és hatásukat; sőt magukban semmit sem tettek, s nem is tettek, hanem egész erejük egyedül Krisztustól függött. ...Jegyezzük meg tehát, hogy a törvény haszontalanná válik, ha Krisztustól megüresítjük.”<sup>71</sup>

## V. Összegzés

E tanulmányban előbb az I. és II. genfi káté, majd az Institutio, végül a Római levél és a Zsidókhoz írt levél magyarázatának tárgyalása révén követhettük nyomon, hogy miként látta és határozta meg Kálvin a bibliai törvény szerepét. Láttuk tehát, hogy nem önmagában, a mindennapi életet körülbástyázó szabályok katalógusként tekintett a törvényre, hanem mindig az isteni kegyelem és az emberrel kötött szövetség kontextusában.

Hadd álljon itt előttünk végül a Zsid 10,1 versének magyarázata, mely hűen közvetíti számunkra a törvényre vonatkozó kálvini látásmódot: „Ezt a hasonlatot a festőművészet köréből vette (tudniillik a levél írója). Mert itt az árnyék szónak más az értelme, mint a Kolossébeliekhez írott levél 2. részének 17. versében, ahol a régi ceremóniakat nevezi így, mivel belsőleg nem foglalták magukban azoknak a dolgoknak teljes valóságát, amelyeket ábrázoltak. Most pedig azt mondja, hogy hasonlóak voltak azokhoz a durva vonásokhoz, amelyek az eleven képnek mintegy vázlatos körvonalai. Ugyanis a festők, mielőtt az ecsettel az eleven színeket felraknák, szénrel vázolni szokták, amit kifejezni szándékoznak. Az ilyen, kissé homályos festményt a görögök árnyképnek (σκιαγραφία) nevezik, mint ahogyan a kidolgozott képmásnak náluk εικόν a neve. ...Tehát ezt a különbséget állapítja meg az apostol a törvény és az evangélium között, hogy a törvény alatt csak durva és kezdetleges vonásokkal volt vázolva az, ami ma jól kirajzolva és eleven színekkel jut kifejezésre. S ilyen módon ismét megerősíti, ...hogy a törvény nem volt haszontalan. ...Mert noha ott még nem volt meg a mennyei dolgoknak – amint mondani szokták – a művész utolsó ecsetvonásaival befejezett képe: mindazáltal az olyan-amilyen ábrázolás sem csekély hasznára volt az atyáknak, ámbár a mi helyzetünk sokkal jobb az övéknél. És meg kell jegyezni, hogy ők ugyanazokat a dolgokat láthatták messziről, amelyeket mi most közlől, a szemünk elé állítva látunk. Ennélfogva ugyanaz a Krisztus nekik is, nekünk is, ugyanaz a megigazulás, a megszentelődés és az üdvösség. Csak a festés – vagyis az ábrázolás – módjában van különbség.”<sup>72</sup>

<sup>71</sup> Kálvin János: A Zsidókhoz írt levél magyarázata, i.m. 130.

<sup>72</sup> Kálvin János: A Zsidókhoz írt levél magyarázata, i.m. 166-167.

## Abstract

### The role of the biblical law in Calvin's theology, in the light of his Catechism, Institutes and Commentaries

I. John Hesselink states 'For Calvin, the law is a dynamic entity primarily expressive of the gracious will of God for the benefit of his people.'

The main objective of this paper is to examine the role of the biblical law in Calvin's theology, with special regard to his works, namely Catechism I-II, Institutes and Commentaries on the Romans and Hebrews.

The result of this present research can be summarized as follows: Law is not in contrast with grace. Calvin interprets the law in the context of the covenant of grace, and not only as catalogues of moral doctrine. Considering the law as an organic part of the covenant, Calvin does not examine the law for itself, but with the grace in the salvation. Thus the law finds its end, its goal and its completion in Christ, as does the covenant with Israel. The „new” and the „old” covenant are the same and only differ in form, their substance is always grace and redemption.

Declaring 2009 and 2014 to Calvin's Memorial Years, the Hungarian Reformed Church is paying tribute to the memory of the outstanding reformer, John Calvin. It needs to be added, the present writer has intention of joining this event.

